

ข้อจำกัดของการใช้ตัวแบบในการวิเคราะห์นโยบายสาธารณะ: ข้อเสนอ
การใช้มุมมองทฤษฎีหลังสมัยใหม่ในการวิเคราะห์นโยบาย
Limitations of the Use of Models in Public Policy Analysis:
Proposal for Using Postmodern Theory in Policy Analysis

วรญา จตุพัฒน์รังสี¹ ธนวิทย์ บุตรอุดม² และวิศว์ เศรษฐกร³
Worraya Jatupatrangsee Thanawit Butrudom and Wit Sattakorn
วันที่ส่งบทความ: 30 เมษายน 2565, วันที่แก้ไขบทความ: 29 มิถุนายน 2565,
วันที่ตอบรับบทความ: 29 มิถุนายน 2565

บทคัดย่อ

บทความทางวิชาการ (Academic Article) นี้มีวัตถุประสงค์เพื่อการวิเคราะห์ข้อจำกัด
ตัวแบบทางนโยบายสาธารณะ ซึ่งถูกสร้างขึ้นอย่างหลากหลาย และข้อเสนอการใช้มุมมองทฤษฎี
หลังสมัยใหม่ในการวิเคราะห์นโยบาย ซึ่งจากการวิเคราะห์ตัวแบบนโยบายสาธารณะ พบว่า
ความหลากหลายของตัวแบบนโยบายสาธารณะเกิดขึ้นจากการเพิ่มเติมจากฐานความคิดเดิม
การโต้แย้ง หรือการหักล้างตัวแบบเดิม ทั้งนี้ท่ามกลางความหลากหลายของตัวแบบนโยบาย
สาธารณะ ได้มีข้อจำกัดคืออาจไม่สามารถใช้ตัวแบบใดตัวแบบหนึ่งนำไปกำหนดหรือการวิเคราะห์
นโยบายได้อย่างสมบูรณ์โดยเฉพาะอย่างยิ่งเมื่อพิจารณาในบริบทการกำหนดนโยบายในประเทศไทย
ที่ต้องกำหนดนโยบายตามยุทธศาสตร์ชาติ รวมถึงแนวทางการกำหนดนโยบายที่มีแนวทางปฏิบัติ
ที่ชัดเจน ส่งผลให้ตัวแบบนโยบายต่าง ๆ ไม่สามารถวิเคราะห์นโยบายได้อย่างครอบคลุมหรือถูกต้อง
การวิเคราะห์นโยบายสาธารณะจึงต้องใช้มุมมองทฤษฎีหลังสมัยใหม่มาปรับใช้เน้นการผสมผสาน
แนวคิดทฤษฎี ไม่ยึดติดตัวแบบมากเกินไปและให้ความสำคัญกับปรากฏการณ์ รวมถึงบริบททาง
การบริหารรัฐกิจของพื้นที่นั้น ๆ

คำสำคัญ: นโยบายสาธารณะ การวิเคราะห์นโยบาย ทฤษฎีหลังสมัยใหม่

¹อาจารย์ประจำคณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏลำปาง อีเมล j.worraya@gmail.com
Lecturer of Faculty of Humanities and Social Sciences, Lampang Rajabhat University, E-mail
j.worraya@gmail.com

²รองศาสตราจารย์ ดร.คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏอุดรธานี
Associate Professor of Faculty of Humanities and Social Sciences, Udon Thani Rajabhat University

³ผู้ช่วยศาสตราจารย์, คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏลำปาง
Assistant Professor of Faculty of Humanities and Social Sciences, Lampang Rajabhat University

ABSTRACT

This academic article aims to analyze the limitations of public policy models, which were constructed in a variety of ways, and the proposal for using the postmodern theory in policy analysis. Based on the analysis of public policy models, a variety of public policy models is caused by the addition of the original idea, an argument, or a refutation of the original model. Among a variety of public policy models, there is the limitation that one model may not be able to be completely used for policy formulation or analysis, especially when considering in the context of policymaking in Thailand that must be formulated in accordance with the national strategy and clear policy making guidelines. As a result, policy models are unable to analyze policies comprehensively or accurately. Therefore, public policy analysis requires the postmodern theory, emphasizing the integration of theoretical concepts that must not get too attached to the models. Also, attention must be paid to the phenomenon and the context of public administration in that area.

KEYWORDS: Public Policy, Policy Analysis, Postmodern Theory

บทนำ

การศึกษานโยบายสาธารณะ โดยทั่วไปนั้นความหมายนโยบายสาธารณะเป็นมิติของรัฐบาลที่ใช้นโยบายเพื่อดำเนินการให้บริการสาธารณะแก่ประชาชน ดังที่ เอสตัน (Easton อ้างใน มยุรี อนุมานราชธน, 2553) ให้คำนิยามของนโยบายสาธารณะว่าเป็น การแจกแจงคุณค่าต่าง ๆ อย่างถูกต้องตามกฎหมายให้กับสังคมโดยรวม บุคคลและองค์การที่สามารถใช้อำนาจดังกล่าวได้ถูกต้องตามกฎหมาย ได้แก่ รัฐบาล และหน่วยงานต่าง ๆ ของรัฐบาลในช่วงเวลาที่ผ่านมาจะพบว่ามีการพยายามสร้างแนวคิด ทฤษฎี รวมถึงตัวแบบนโยบายสาธารณะให้สามารถใช้อำนาจอธิบายปรากฏการณ์ทางนโยบายให้ครอบคลุมมากที่สุด และนำไปสู่การสร้างนโยบายที่สามารถแก้ปัญหาและตอบสนองความต้องการของประชาชนได้อย่างแท้จริง นักวิชาการทางนโยบายสาธารณะพยายามสร้างแนวคิด ทฤษฎี ตัวแบบที่เกี่ยวข้องกับกระบวนการนโยบายขึ้นมามากมาย โดยตัวแบบนโยบายสาธารณะที่เกิดขึ้นมานั้นก็มีความแตกต่างกันไปตามมุมมองประสบการณ์ของนักวิชาการนั้น ๆ รวมถึงการก่อตั้งสำนักคิดขึ้นใหม่ ๆ ก็เป็นจุดหนึ่งที่มีความสำคัญในการสร้างตัวแบบต่าง ๆ ที่ตั้งอยู่บนพื้นฐานความรู้ที่หลากหลาย ดังเช่น การนำเสนอตัวแบบในการวิเคราะห์นโยบายของ ดาย อาร์ โทมัส (Dye, R. Thomas, 2005) ได้นำเสนอตัวแบบ

ทางการเมือง (Models of Politics) ที่มีการนำเสนอตัวแบบไว้ 8 ตัวแบบ อาทิ ตัวแบบทฤษฎีกลุ่ม ตัวแบบผู้นำ เป็นต้น เพื่อให้ผู้ศึกษาไปวิเคราะห์และเป็นแนวทางการกำหนดนโยบาย

การนำเสนอตัวแบบการคิดที่มีความหลากหลาย (Multiple Method) ของ ดัน เอ็น วิลเลียม (Dunn N. William, 1994) ได้สร้างตัวแบบที่ช่วยในการวิเคราะห์นโยบายในลักษณะของการสร้างคุณค่า (Value) ในการวิเคราะห์นโยบาย รวมถึงการมองความเป็นรูปธรรมในการนำตัวแบบไปใช้ในการวิเคราะห์จริง ซึ่งพยายามสร้างมุมมองใหม่ ๆ รวมถึง มิติที่สำคัญที่ควรคำนึงถึงในส่วนของ พาร์สัน เวน (Parsons Wayne, 1995) ได้มีการนำเสนอตัวแบบในการวิเคราะห์นโยบาย โดยใช้มุมมองของศาสตร์ที่มีความหลากหลายผสมผสานเข้าด้วยกัน (Varieties of Analytical Frameworks) ทั้งทางรัฐศาสตร์ ปรัชญา สังคมวิทยา จิตวิทยา เป็นต้น จากความหลากหลายทางแนวคิดทฤษฎีต่าง ๆ ที่เกิดขึ้น ตลอดช่วงระยะเวลาที่เกี่ยวข้องกับแนวคิด ทฤษฎีทางนโยบาย เกิดขึ้นมามากมาย ทั้งนี้ การเกิดขึ้นของตัวแบบในการวิเคราะห์นโยบาย มีความสอดคล้อง ความเชื่อมโยง ความคิดเห็นโต้แย้ง เป็นตามสถานการณ์ทางสังคมที่มีการเปลี่ยนแปลงไป บทความวิชาการนี้จึงมุ่งเน้นศึกษาวิเคราะห์ความหลากหลายของตัวแบบนโยบายสาธารณะ ว่ามีลักษณะอย่างไรมุ่งเน้นการอธิบายความสอดคล้อง ความเชื่อมโยง ความคิดเห็นโต้แย้งที่เกิดขึ้น และข้อจำกัดของตัวแบบนโยบายสาธารณะ รวมถึงข้อเสนอการใช้มุมมองทฤษฎีหลังสมัยใหม่ มาวิเคราะห์นโยบายพิจารณาพร้อมกับนโยบายสาธารณะในประเทศไทย บทความนี้จึงมีส่วนสำคัญ ในการให้มุมมองแนวทางการวิเคราะห์นโยบายสาธารณะที่มีความหลากหลาย เป็นพื้นฐาน การเรียนรู้ทางนโยบายสาธารณะได้

มุมมองของนักวิชาการที่มีต่อตัวแบบนโยบายสาธารณะ

ในช่วงเวลาที่ผ่านมามีนักวิชาการพยายามสร้างตัวแบบที่ใช้ในการวิเคราะห์นโยบายสาธารณะ เป็นแนวคิดทฤษฎีที่มีความหลากหลาย ดาย อาร์ โทมัส (Dye, R. Thomas, 2005) ได้กล่าวในหนังสือเรื่อง Understanding Public Policy ในส่วนของการนำเสนอตัวแบบทางการเมือง (Models of Politics) โดยได้มีมุมมองในการนำตัวแบบไปวิเคราะห์ว่า ตัวแบบ (Model) ไม่สามารถบ่งบอกได้ว่าตัวแบบใดดีที่สุด แต่แต่ละตัวแบบบอกความแตกต่างบนพื้นฐานของการเมือง และแต่ละตัวแบบช่วยในการทำความเข้าใจความแตกต่างของปัจจัยต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับนโยบายสาธารณะ ถึงแม้บางนโยบายจะปรากฏว่ามีการใช้ตัวแบบเพียงตัวแบบเดียวในการอธิบาย แต่นโยบายสาธารณะส่วนใหญ่จะมีลักษณะ การผสมผสานหลาย ๆ เหตุผลและหลาย ๆ ปัจจัย ส่วนบทความนี้แสดงถึงการนำเสนอมุมมองในการนำตัวแบบไปใช้ในการวิเคราะห์ของ ดาย อาร์ โทมัส (Dye, R. Thomas) นั้นพยายาม ไม่ยึดติดในการใช้ตัวแบบในการวิเคราะห์นโยบาย โดยมองถึงความยืดหยุ่น และไม่สามารถมองเป็นกระบวนการที่มีความตายตัวได้ในประเด็นเดียวกัน

ตัวแบบต่าง ๆ ที่นักวิชาการได้สร้างขึ้นมาในการวิเคราะห์นโยบายก็ทำหน้าที่เป็นเพียงกรอบความคิดกว้าง ๆ ที่ช่วยเป็นแนวทางให้ผู้นำตัวแบบไปใช้ได้นำมาปรับให้เข้ากับบริบท ที่ทำการวิเคราะห์ในพื้นที่นั้น ๆ ดังที่ พาร์สัน เวน (Parson Wayne , 1995) ได้กล่าวในหนังสือเรื่อง Public Policy: An Introduction to the Theory and Practice of Policy Analysis ที่ มุ่งมองมุมมองของตัวแบบว่าเป็นกรอบในการคิดกว้าง ๆ ในการช่วยให้เห็นนโยบายนำไปวิเคราะห์ โดยมองการนำไปปรับใช้เพื่อให้เกิดความเหมาะสมกับพื้นที่ตามบริบทนั้น ๆ การนำเสนอในประเด็นดังกล่าวทำให้มองเห็นการนำตัวแบบไปใช้ภายใต้ความเข้าใจที่ถูกต้อง

จากเนื้อหาข้างต้นสามารถอธิบายเนื้อหา แบ่งออกได้เป็น 3 ประเด็น ประเด็นแรก ได้แก่ หน้าที่ของตัวแบบนั้นเป็นเพียงกรอบความคิดกว้าง ๆ ที่ช่วยให้เห็นนโยบายมีแนวทางในการนำไปวิเคราะห์ แก้ปัญหา นำไปปฏิบัติ หรือประเมินผลนโยบาย ซึ่งขึ้นอยู่กับหน้าที่ของแต่ละตัวแบบ โดยตัวแบบจึงเปรียบเสมือนเครื่องมือช่างที่มีความหลากหลายการนำไปใช้ ซึ่งต้องเลือกให้เหมาะสมกับงานที่ทำ อาจจะใช้เครื่องมือในแต่ละงานไม่เท่ากันขึ้นอยู่กับความยากง่ายและความซับซ้อนของงานนั้น ๆ ในประเด็นที่สอง การมองปัญหาที่จะนำไปสู่การสร้างนโยบายในการแก้ปัญหานั้น ในปัญหาหนึ่ง ๆ มีปัจจัยที่เกี่ยวข้องเป็นจำนวนมาก เพราะฉะนั้นนักวิชาการจึงต้องพยายามที่จะวิเคราะห์ปัญหาต่าง ๆ เหล่านั้นให้ครอบคลุมปัจจัยที่เกี่ยวข้องกับปัญหานั้นให้มากที่สุดเพื่อนำไปสู่ผลของการแก้ปัญหาที่มีประสิทธิภาพ และประเด็นสุดท้ายการนำตัวแบบไปใช้บางครั้งไม่สามารถที่จะใช้ตัวแบบเดียวในการวิเคราะห์ได้ จะต้องมีการบูรณาการหลายตัวแบบเข้าด้วยกัน เพื่อเกิดความคิดครอบคลุมมากที่สุด เพราะฉะนั้นความหลากหลายของตัวแบบทางนโยบายสาธารณะที่เกิดขึ้นจึงเปรียบเสมือนการปรับเปลี่ยน เพิ่มเติม หักล้าง ที่อยู่บนฐานของสถานการณ์ที่เปลี่ยนแปลงไป รวมถึงการศึกษา การได้รับประสบการณ์ทางนโยบายสาธารณะของนักวิชาการที่มีความหลากหลายแตกต่างกันไป

การสร้างตัวแบบนโยบายสาธารณะโดยการเพิ่มเติมฐานความคิดเดิม

ดังที่กล่าวไปแล้วในข้างต้น นักวิชาการทางนโยบายสาธารณะได้พยายามสร้างตัวแบบที่ใช้ในกระบวนการนโยบายที่มีความหลากหลาย ในส่วนนี้จะนำเสนอประเด็นที่เกี่ยวข้องกับการสร้างตัวแบบโดยการเพิ่มเติมฐานความคิดเดิม กล่าวถึงการนำเสนอตัวแบบจากนักวิชาการบางส่วนได้สร้างตัวแบบจากฐานแนวคิดทฤษฎีที่มีอยู่เดิม เช่น การกล่าวไว้ของนักวิชาการท่านอื่น และนำเสนอเพิ่มเติมในประเด็นที่อาจจะขาดตกบกพร่องหรือเพิ่มเติมประเด็นเพื่อเพิ่มอำนาจในการอธิบายที่สูงและครอบคลุมมากขึ้นยกตัวอย่างเช่น ซาบาเทียร์ (Sabatier, 1999) ที่เป็นบรรณาธิการหนังสือชื่อ Theories of the Policy Process ได้เรียบเรียงบทความของ ซาฮารีดิส (Zahariadis) ซึ่งกล่าวถึงทฤษฎีของคิงดอน(Kingdon) เป็นผู้นำเสนอทฤษฎี 3 กระแส (Three streams) โดยพยายามตรวจสอบว่าทำไมบางประเด็นปัญหาจึงมีความโดดเด่นและบางประเด็น

ถูกละเลย จึงเสนอทฤษฎีหลายกระแสซึ่งมี 3 กระแส คือ 1) กระแสปัญหา กล่าวถึงปัญหามีองค์ประกอบที่สื่อความหมายที่เกี่ยวข้องกับการรับรู้ของแต่ละบุคคล ไม่ใช่ทุกเงื่อนไขจะนำไปสู่ปัญหาได้ บางปัญหาถูกกำหนดจากความเชื่อค่านิยม 2) กระแสนโยบาย ความคิดในการสร้างนโยบายมีความหลากหลายโดยจะถูกผู้เชี่ยวชาญดึงมาใช้ บางความคิดมารวมกัน บางความคิดหายไป 3) กระแสการเมือง สถานการณ์ของสังคมที่มีผลต่อการผลักดันในการตัดสินใจทางนโยบาย ประเด็นการแก้ปัญหาจะเกิดขึ้นจาก 3 กระแสมาบรรจบรวมกัน (Joined Together) โดยเสนอเรื่อง หน้าต่างนโยบาย (Policy Window) ซึ่งหมายถึง การเปิดโอกาสให้มีการเสนอผลักดันวิธีการแก้ปัญหาจากตัวแบบที่ คิงดอน (Kingdon) ได้นำเสนอไว้ นั่น ซาฮารีดีส (Zahariadis) ได้เพิ่มเติมมุมมองต่อยอดความคิดในประเด็นดังกล่าว โดยสร้างแนวคิดที่ไม่แยกกระบวนการบูรณาการกระบวนการเข้าด้วยกัน รวมถึงการนำไปอธิบายกรณีความแตกต่างในแต่ละพื้นที่ เช่น อังกฤษ อเมริกา กลายเป็นทฤษฎีหลายกระแสที่เชื่อมโยงขั้นตอนต่าง ๆ ของกระบวนการสร้างนโยบาย ภายใต้มุมมองแบบร่ม จากการยกตัวอย่างทฤษฎีดังกล่าวจะเห็นได้ว่าการเพิ่มเติมแนวคิดของซาฮารีดีส (Zahariadis) เป็นมุมมองในการเพิ่มปัจจัยในเชิงโครงสร้างของทฤษฎีให้มากขึ้น โดยมองว่าสิ่งที่จะนำไปอธิบายว่านโยบายนั้นจะเกิดขึ้นมาได้หรือไม่ได้อย่างไรนั้นไม่สามารถที่จะอธิบายจากกระแส 3 กระแสได้ กล่าวคือ จะต้องมียปัจจัยหรือสาเหตุที่มากกว่านั้น

จากประเด็นที่กล่าวมาข้างต้น เป็นการนำเสนอการสร้างตัวแบบโดยการเพิ่มเติมฐานความคิดเดิม ซึ่งจะเห็นได้ว่านักวิชาการทางนโยบายสาธารณะพยายามที่จะปรับเปลี่ยน เพิ่มเติมแนวคิดทฤษฎีเดิมที่มีการกล่าวถึงและนำเสนอไว้แล้ว เพื่อรองรับการเปลี่ยนแปลงหรือสร้างกระบวนการวิเคราะห์นโยบายที่มีความชัดเจนมากขึ้น โดยที่ไม่ยึดติดกับแนวทางใดแนวทางหนึ่ง มีความผสมผสานในการใช้แนวคิดทฤษฎีในการสร้างตัวแบบ รวมถึงความหลากหลายในมุมมองของนักคิดในแขนงต่าง ๆ ในประเด็นนี้จากการวิเคราะห์ พบว่าการเพิ่มเติมเนื้อหาจากแนวคิดเดิมส่วนใหญ่เน้นเป็นการเพิ่มเติมโดยใช้มุมมองที่มีการผสมผสานกันทั้งในส่วนของมุมมองของนักวิชาการที่มีความหลากหลาย สามารถสรุปประเด็นได้ว่าตัวแบบที่มาจากการนำเสนอของนักวิชาการนั้นหลาย ๆ ตัวแบบเกิดจากการเพิ่มเติมจากตัวแบบเดิมที่มีอยู่แล้ว ซึ่งเกิดจากการบูรณาการเพิ่มเติมอยู่ 2 ลักษณะได้แก่ การบูรณาการจากวิชาการที่หลากหลาย กล่าวคือ เป็นการบูรณาการนักวิชาการหลาย ๆ คน เพื่อมาเพิ่มเติมเนื้อหาของตัวแบบนั้นให้มีความสมบูรณ์มากยิ่งขึ้น ประการที่สอง ได้แก่ การบูรณาการเพิ่มเติมศาสตร์ต่าง ๆ เพื่อสร้างมิติในการอธิบายของตัวแบบให้มีความครอบคลุมมากขึ้น

ข้อถกเถียง ทักลึงของตัวแบบนโยบายสาธารณะ

ไมเคิลฮิล (Hill Michael, 1993) เป็นบรรณาธิการเรียบเรียงบทความในหนังสือเรื่อง The Policy Process: A Reader ในบทความที่เขียนโดยโรเบิร์ต เกรกอรี (Robert Gregory)

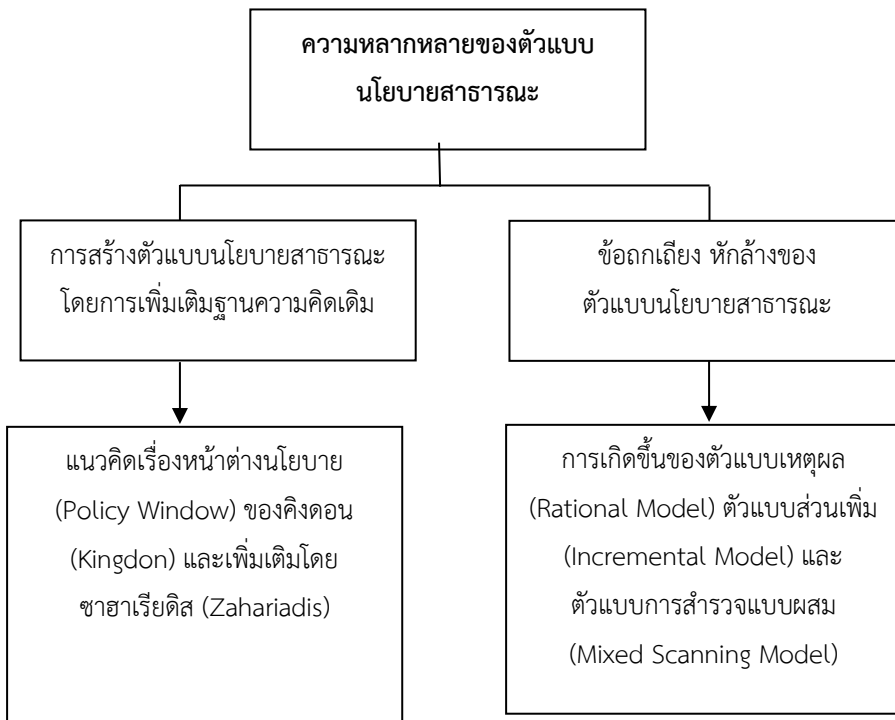
ในชื่อเรื่อง Political Rationality or Incrementalism ได้กล่าวถึง เหตุผลทางการเมืองหรือส่วนเพิ่มเติม (Political Rationality or Incrementalism) โดยกล่าวถึง ลินบลอม (Lindblom) ซึ่งเป็นต้นแบบของการใช้ตัวแบบส่วนเพิ่ม (Incremental Model) ที่อธิบายโดยสรุปคือ ตัวแบบการกำหนดนโยบายที่มาจากฐานนโยบายเดิม แต่เพิ่มเติมเนื้อหาบางส่วนเพื่อให้สามารถแก้ไขปัญหาได้อย่างรวดเร็ว และเหมาะสมยิ่งขึ้น แต่อย่างไรก็ตามก็ได้รับการวิพากษ์วิจารณ์หลัก ๆ ใน 2 ประเด็นที่สำคัญ กล่าวคือ กูดอิน (Goodin) ได้กล่าวถึงข้อจำกัดตัวแบบส่วนเพิ่มว่าเป็นการวิเคราะห์ที่ขาดหลักการที่ชัดเจน รวมถึงละเลยแนวคิดพื้นฐานในการทำความเข้าใจทฤษฎีที่ชัดเจน (Theoretical Understanding) รวมถึง ดรอร์ (Dror) ก็มองถึงประเด็นเดียวกัน คือ การขาดกระบวนทัศน์พื้นฐาน (Basis Paradigms) ของตัวแบบส่วนเพิ่มจากบทความดังกล่าว แสดงถึงมุมมองในการโต้แย้งถกเถียงการนำตัวแบบส่วนเพิ่มในการนำไปใช้ในการวิเคราะห์นโยบาย จึงเป็นที่มาของการสร้างตัวแบบการสำรวจแบบผสม (Mixed Scanning Model) ที่มาจากข้อจำกัดในการกำหนดนโยบายจากตัวแบบเหตุผล (Rational Model) และตัวแบบส่วนเพิ่ม (Incremental Model)

ไมเคิลฮิล (Hill Michael, 1993) ได้กล่าวถึงการเปรียบเทียบและถกเถียงระหว่างตัวแบบเหตุผลกับตัวแบบส่วนเพิ่ม (Rationalist and Incrementalist) โดยช่วงแรกได้กล่าวถึงข้อจำกัดของตัวแบบเหตุผลที่มีปัญหาเวลานำไปใช้จริงในองค์กรและสังคม เอ็ดซิโอนี (Etzioni) เห็นว่าตัวแบบเหตุผล (Rational Model) เป็นแนวคิดที่สร้างขึ้นแบบกว้าง ๆ ในการตัดสินใจและสร้างนโยบาย อย่างไรก็ตามตัวแบบเหตุผลได้ถูกวิพากษ์วิจารณ์ในประเด็นต่าง ๆ เช่น การละเลยตัวแปรและปัจจัยทางการเมือง การละเลยผลกระทบที่อาจเกิดขึ้นโดยไม่คาดคิด ซึ่งอาจจะส่งผลให้การกำหนดนโยบายโดยใช้ตัวแบบดังกล่าว ไม่สามารถแก้ไขปัญหาได้อย่างเหมาะสมกับสถานการณ์ และอาจจะไม่ทันเวลาทั้งนี้ตัวแบบส่วนเพิ่ม (Incremental Model) ก็ยังเป็นประเด็นที่ถูกวิพากษ์ว่าเป็นการเปลี่ยนแปลงระยะสั้น (Short Term Change) และทำให้เกิดความเฉื่อยในการสร้างวิธีการใหม่ ๆ เพื่อการแก้ปัญหาและพัฒนาเช่นเดียวกันกับ ดรอร์ (Dror) ที่มองเห็นปัญหาในประเด็นเดียวกันว่าตัวแบบส่วนเพิ่มเป็นการมองปัญหาเป็นแบบต่อเนื่องซึ่งไม่ใช่ธรรมชาติของปัญหาที่แท้จริงทำให้เกิดความเฉื่อยในการสร้างนวัตกรรมใหม่ ๆ โดยบทความพยายามมองเห็นถึงความเชื่อมโยงที่เป็นอยู่ระหว่าง 2 ตัวแบบว่ามีการอธิบายที่ไม่ชัดเจนและมีข้อบกพร่องที่เกิดขึ้นอยู่หลายประการทั้งนี้ขึ้นอยู่กับการใช้ตัวแบบในปรากฏการณ์ใด หรือศึกษาวิจัยเรื่องใด โดยมองว่าการโต้แย้งดังกล่าวควรได้มาซึ่งทางออกที่ 3 (Third Alternative) โดยนำเสนอว่าที่ไหนก็ตามที่จะต้องมีการใช้ตัวแบบส่วนเพิ่มในการตัดสินใจสร้างนโยบายที่นั่นต้องมีตัวแบบเหตุผลเป็นมุมมองส่วนกว้างที่มีความเกี่ยวข้องจากข้อถกเถียงดังกล่าวผู้เขียนมีความเห็นว่า ข้อถกเถียงที่เกิดขึ้นนั้นเป็นไป

ตามธรรมชาติของตัวแบบ กล่าวคือ ไม่มีตัวแบบใดที่สมบูรณ์แบบในตัวแบบ ตัวแบบย่อมมีจุดอ่อน และข้อเสียไม่ว่าจะเป็นตัวแบบใดก็สามารถถูกวิพากษ์วิจารณ์ได้เสมอ

จากตัวอย่างบทความที่กล่าวข้างต้นแสดงถึงประเด็นในการสร้างข้อถกเถียงโต้แย้ง หักล้าง การนำเสนอตัวแบบของนักคิด เพื่อมองเห็นข้อบกพร่องในการอธิบายของตัวแบบที่นำเสนอ แต่อย่างไรก็ตามในความคิดเห็นมองว่าการถกเถียงบางส่วนได้นำไปสู่การนำเสนอตัวแบบใหม่ แต่บางกรณีการถกเถียงเป็นเพียงแค่การหักล้างซึ่งไม่สามารถนำไปสู่การพัฒนา ตัวแบบในการวิเคราะห์นโยบายได้ เช่น การวิพากษ์ตัวแบบส่วนเพิ่ม (Incremental Model) ของกู๊ดอิน (Goodin) ที่ยังคงมองข้ามความเป็นการเมืองที่เป็นพื้นฐานที่สำคัญของผลในการกำหนด วิเคราะห์นโยบาย กล่าวคือ การเมืองนั้นก็เป็นส่วนหนึ่งที่มีอิทธิพลสำคัญในกระบวนการนโยบายอยู่แล้วนั่นเอง รวมถึงการไม่สามารถนำเสนอวิธีการสร้างตัวแบบใหม่หรือการพัฒนาจากสิ่งที่วิพากษ์ได้ ซึ่งทำให้เกิดประโยชน์ในการนำไปวิเคราะห์นโยบาย ในประเด็นนี้เห็นว่าส่วนใหญ่การวิพากษ์จะเป็นเพียงการถกเถียงโต้แย้ง เพื่อนำไปสู่การหาตัวแบบที่ใช้ในการวิเคราะห์ที่สมบูรณ์แบบเท่านั้น ในส่วนของการหักล้างตัวแบบที่สร้างขึ้นนั้นไม่ใช่เป็นเป้าหมายของนักวิชาการที่จะหักล้างตัวแบบที่ตนวิพากษ์ออกไป แต่เป็นเพียงการพยายามมองเห็นถึงจุดอ่อนในการนำไปใช้จริง ซึ่งในความเป็นจริงปัญหาที่จะพบเจอในแต่ละพื้นที่และในแต่ละสถานการณ์นั้นมีปัญหาที่จะต้องพบเป็นจำนวนมาก เพราะฉะนั้นจึงไม่สามารถตัดสินได้ว่า ตัวแบบใดตัวแบบหนึ่งจะไม่สามารถนำไปใช้ในการวิเคราะห์ได้อย่างสมบูรณ์ แต่ละตัวแบบย่อมมีจุดอ่อนในการอธิบายในตัวเอง ที่อาจจะไม่สามารถครอบคลุมการอธิบายในทุกมิติมุมมองได้ ดังกรณีที่ยกตัวอย่าง การวิพากษ์ตัวแบบทั้งตัวแบบเหตุผล (Rational Model) และตัวแบบส่วนเพิ่ม (Incremental Model) มีการวิพากษ์การวิเคราะห์เช่นเดียวกัน เพราะฉะนั้นการถกเถียงโต้แย้งดังกล่าวจึงเป็นเพียงการทราบข้อจำกัดที่อาจจะเกิดขึ้นในการวิเคราะห์ เพื่อให้ผู้นำตัวแบบไปใช้ปรับเปลี่ยนพัฒนาในการวิเคราะห์ กำหนดนโยบายที่เหมาะสมต่อไป

เมื่อพิจารณาความหลากหลายที่เกิดขึ้นของตัวแบบนโยบายสาธารณะ สามารถสรุปได้ว่า ความหลากหลายที่เกิดขึ้นของตัวแบบทั้งที่เกิดขึ้นจากการเพิ่มเติมจากฐานความคิดเดิม การโต้แย้ง หรือการหักล้าง นั้นเกิดจากความคิดของนักวิชาการที่มีมิติมุมมองทางนโยบายสาธารณะท่ามกลาง การเปลี่ยนทางสังคม ซึ่งส่งผลกระทบต่อเงื่อนไขบริบทของพื้นที่ต่าง ๆ และส่งผลต่อการเปลี่ยนแปลง หรือข้อโต้แย้งทางนโยบายสาธารณะ สามารถสรุปประเด็นความหลากหลายของตัวแบบนโยบายสาธารณะตามแบบจำลองที่ 1 ดังนี้

ภาพที่ 1 ความหลากหลายของตัวแบบนโยบายสาธารณะ

ข้อจำกัดของการใช้ตัวแบบในการวิเคราะห์นโยบายสาธารณะ

ท่ามกลางความหลากหลายของตัวแบบนโยบายสาธารณะถึงแม้ว่าจะมีตัวแบบนโยบายเกิดขึ้นมามากมาย ทั้งนี้เมื่อพิจารณาพร้อมกับปรากฏการณ์ทางนโยบายของประเทศไทย พบว่ามีข้อจำกัดดังต่อไปนี้

ประการที่หนึ่ง ลักษณะการบริหารภาครัฐไทยในเรื่องของนโยบายสาธารณะได้มุ่งเน้นการกำหนดนโยบายตามยุทธศาสตร์ ยกตัวอย่างเช่น กรณียุทธศาสตร์ชาติเป็นเป้าหมายในการพัฒนาประเทศอย่างยั่งยืนตามหลักธรรมาภิบาล เพื่อใช้เป็นกรอบในการจัดทำแผนต่าง ๆ ให้สอดคล้องและบูรณาการกัน อันจะก่อให้เกิดเป็นพลังผลักดันร่วมกันไปสู่เป้าหมายดังกล่าวตามระยะเวลาที่กำหนดไว้ในยุทธศาสตร์ชาติ 20 ปี (พ.ศ. 2561 – 2580) ซึ่งรูปแบบการดำเนินการดังกล่าว จึงทำให้ตัวแบบนโยบายที่เกิดขึ้นมาอย่างหลากหลาย และเป็นตัวแบบนโยบายที่เกิดขึ้นจากบริบทพื้นที่อื่น ไม่สามารถนำมาปรับใช้กับการวิเคราะห์นโยบายหลักของประเทศไทยได้ ข้อจำกัดดังกล่าวสะท้อนให้เห็นถึงตัวแบบนโยบายสาธารณะอาจจะมีข้อจำกัดในการอธิบายในพื้นที่ต่างบริบททางการเมืองและการบริหารภาครัฐ

ประการที่สอง การกำหนดนโยบายที่มีแบบแผนกระบวนการที่ชัดเจนผ่านการบริหารราชการ กล่าวคือ หน่วยงานที่เกี่ยวข้องในการกำหนดนโยบายมีแบบแผนที่มาของนโยบาย โครงการ

ที่ใช้แก้ไขปัญหาของประชาชน อาทิ การจัดทำแผนพัฒนาท้องถิ่น ได้มีแบบแผนการมีส่วนร่วมของประชาชนโดยการทำประชาคมเพื่อจัดทำแผนพัฒนาท้องถิ่นแบบมีส่วนร่วม การเกิดขึ้นของนโยบายและโครงการพัฒนาจึงมีรูปแบบกระบวนการที่ชัดเจน จึงมีข้อจำกัดในการนำตัวแบบนโยบายสาธารณะมาวิเคราะห์

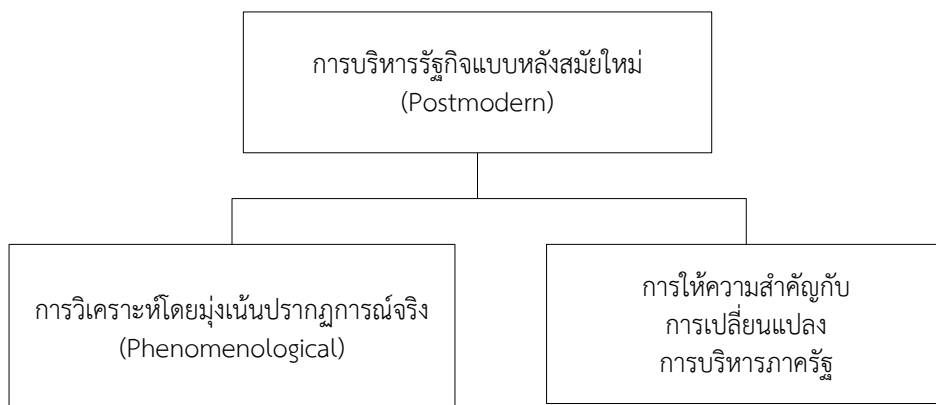
ประการที่สาม ถึงแม้ว่า ปรากฏการณ์นโยบายของประเทศไทยจะเปลี่ยนแปลงไปตามการบริหารภาครัฐ แต่ทั้งนี้ตัวแบบนโยบายสาธารณะก็ไม่ได้ถูกจำกัดการนำไปวิเคราะห์ปรากฏการณ์นโยบายทั้งระบบ แต่ยังคงนำไปวิเคราะห์ได้ในส่วนของนโยบายเร่งด่วนในการแก้ไขปัญหาของประเทศ เช่น นโยบายที่มีความสัมพันธ์กับการเมือง นโยบายเร่งด่วนทางเศรษฐกิจ เป็นต้น

ข้อเสนอการใช่มุมมองทฤษฎีหลังสมัยใหม่ในการวิเคราะห์นโยบาย

จากข้อจำกัดของการใช้ตัวแบบในการวิเคราะห์นโยบายสาธารณะส่งผลให้การวิเคราะห์นโยบายจำเป็นต้องมีมุมมองใหม่ที่จะช่วยในการวิเคราะห์นโยบายที่มีความยืดหยุ่น และสามารถอธิบายปรากฏการณ์ทางนโยบายให้ครอบคลุมได้ การบริหารรัฐกิจแบบหลังสมัยใหม่ (Postmodern) ถือว่าเป็นมุมมองหนึ่งที่มีความเชื่อมโยงกับการวิเคราะห์นโยบาย โดยมุ่งเน้นปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นมากกว่าการยึดติดกับแนวคิดทฤษฎี ดังที่ ประโยชน์ ส่งกลิ่น (2556) ได้กล่าวถึง การบริหารรัฐกิจในยุคหลังสมัยใหม่ กล่าวคือ การเปลี่ยนแปลงรูปแบบและวิธีคิดจากยุคสมัยใหม่ (Modern) ไปสู่ยุคหลังสมัยใหม่ (Postmodern) ย่อมมีผลกระทบทั้งโดยตรงและโดยอ้อมต่อการบริหารจัดการภาครัฐ เนื่องจากการบริหารรัฐกิจมิได้ดำเนินไปในสภาวะที่เป็นสุญญากาศ แต่เป็นการดำเนินงานภายใต้บริบทแวดล้อม ซึ่งมีการเคลื่อนไหวเปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลา การบริหารรัฐกิจจึงต้องมีการปรับตัวให้สอดคล้องและก้าวทันการเปลี่ยนแปลงดังกล่าว ถ้าหากไม่ทำเช่นนั้น การบริหารรัฐกิจก็จะไม่สามารถทำหน้าที่ของตนได้อย่างสมบูรณ์และที่เลวร้ายไปกว่านั้น ก็คือ ถ้าหากไม่สามารถปรับรูปแบบและวิธีการดำเนินงานให้เหมาะสมกับบริบทที่เปลี่ยนแปลงได้ การบริหารรัฐกิจก็จะสูญเสียความชอบธรรมในการให้บริการและอาจจะเสื่อมความนิยมไปในที่สุด ดังนั้น การสำรวจรูปแบบและวิธีคิดของการบริหารรัฐกิจภายใต้บริบทของโลกยุคหลังสมัยใหม่ จึงเป็นเรื่องจำเป็น ทั้งนี้ เพื่อให้ทราบถึงสภาพของการบริหารรัฐกิจที่กำลังเป็นอยู่นั้นสอดคล้องกับสภาพความเป็นจริงหรือไม่ และควรจะมีการปรับปรุงแก้ไขอย่างไร นอกจากนี้ ไม่น็อก (Minogue อ้างใน Hill Michael, 1993) ได้พูดถึงจุดอ่อนในการวิเคราะห์นโยบาย โดยการมองในประเด็นต่าง ๆ ว่ามีช่องว่าง (Gap) ระหว่างทฤษฎีกับการศึกษาปฏิบัติจริง เช่น การขาดประสบการณ์ การศึกษาทฤษฎีมากเกินไป จนเกิดการครอบงำทางทฤษฎีที่มีผลต่อการวิเคราะห์นโยบาย ก็เข้าข่ายเกี่ยวข้องสัมพันธ์กับแนวทางตามทฤษฎีหลังสมัยใหม่ ที่กล่าวถึงการเน้นการศึกษาที่เป็นการศึกษาปรากฏการณ์ (Phenomenological)

จากแนวทางดังกล่าว เป็นการเปลี่ยนแปลงการวิเคราะห์นโยบายที่ไม่ยึดติดกับตัวแบบ (Model) แต่เป็นการมองภายใต้การเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นจริง เนื่องจากบริบทที่มีการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วทำให้เกิดพลวัตของสังคม (Dynamic) การไม่ยึดติดและเน้นปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นจริง จึงเป็นหนทางที่มีความสำคัญในการกำหนด การวิเคราะห์นโยบายท่ามกลางการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นตลอดเวลา รวมถึงการตั้งคำถามต่อปรากฏการณ์ที่ช่วยทำให้หลุดจากการยึดติดกับโครงสร้างหรือความรู้ต่าง ๆ ที่มีผลทำให้เกิดการครอบงำ และนำไปสู่การวิเคราะห์ตีความที่บิดเบือนจากความเป็นจริงในมุมมองของผู้เขียน จึงมองว่าทฤษฎีหลังสมัยใหม่ (Postmodern) เป็นเสมือนกรอบในการมองในการเลือกใช้ตัวแบบในการวิเคราะห์กล่าวคือ มองปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นจริง ไม่อยู่ในการครอบงำทางความรู้ความคิด ซึ่งนำไปสู่การบิดเบือนของข้อมูลที่แท้จริง ถือว่าเป็นแนวทางที่ดีในการนำตัวแบบไปใช้ในการวิเคราะห์

ประกอบกับสถานการณ์การกำหนดนโยบายในปัจจุบันมุ่งเน้นการมีส่วนร่วมของประชาชน ในการออกแบบ กำหนดนโยบายเพื่อความสอดคล้องเหมาะสมกับความต้องการของประชาชน ตามแนวคิดทฤษฎีทางรัฐประศาสนศาสตร์ เรื่องการบริหารสาธารณะแนวใหม่ (New Public Service) ดังที่ ปรกรณ์ ศิริประกอบ (2559) กล่าวว่า การบริการสาธารณะแนวใหม่ การเคลื่อนไหว ที่สร้างจากงานของความเป็นพลเมืองประชาธิปไตย ชุมชนและประชาสังคม และทฤษฎีองค์การ ที่อาศัยหลักการ 7 หลักการของการบริหารสาธารณะแนวใหม่ สิ่งที่ได้มีการพูดถึงมากที่สุด คือ บทบาทหลักของข้าราชการคือการช่วยเหลือประชาชนในการตีความและค้นพบผลประโยชน์ร่วมกัน มากกว่าการพยายามที่จะควบคุมหรือถือหางเสียสังคม จากข้อมูลดังกล่าวแสดงถึงการเปลี่ยนแปลง การบริการสาธารณะของภาครัฐที่มุ่งเน้นการมีส่วนร่วมของประชาชนเป็นผู้ร่วมกำหนดนโยบาย ที่ทำให้การใช้ตัวแบบนโยบายสาธารณะที่เกิดขึ้นมาอย่างหลากหลายในช่วงเวลาที่ผ่านมานั้น อาจจะไม่สามารถวิเคราะห์อธิบายได้ครอบคลุมปรากฏการณ์ทางนโยบายสาธารณะต่าง ๆ ได้อย่างครบถ้วน รวมถึง ปิยากร หวังมหภาพ (2560) กล่าวถึง การปกครองการบริหารสาธารณะ ที่ท้าทายต่อความ เชื่อเดิมที่ว่า “ไม่สำคัญว่าเราทำอะไร แต่ความสำคัญอยู่ที่ว่าประชาชนรู้สึกอย่างไร ต่อสิ่งที่เราทำ ผลลัพธ์นั้นมิได้พิสูจน์ว่ามีกระบวนการจัดทำที่ดี” สะท้อนให้เห็นถึงแนวทางการบริหารรัฐกิจที่มุ่งเน้น การมีส่วนร่วมของประชาชน เมื่อพิจารณาข้อสังเกตในประเทศไทยจะพบว่าแนวทางการกำหนด นโยบายแบบมีส่วนร่วมของประชาชนสามารถอธิบายได้จากการจัดทำแผนพัฒนาขององค์กร ปกครองส่วนท้องถิ่น ที่มุ่งเน้นการมีส่วนร่วมในการจัดทำแผนโดยภาคประชาชนผ่านประชาคม เพื่อเสนอความต้องการ นำไปดำเนินโครงการขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น เป็นต้น จากข้อมูลดังกล่าว สามารถสรุปแนวทางการบริหารรัฐกิจแบบหลังสมัยใหม่ (Postmodern) กับการวิเคราะห์นโยบาย ได้ดังนี้

ภาพที่ 2 การบริหารรัฐกิจแบบหลังสมัยใหม่ (Postmodern) กับการวิเคราะห์นโยบาย

การนำการบริหารรัฐกิจแบบหลังสมัยใหม่ (Postmodern) มาใช้ในการวิเคราะห์นโยบาย อย่างเป็นรูปธรรม ยกตัวอย่างเช่น การวิเคราะห์นโยบายบัตรสวัสดิการแห่งรัฐที่เป็นนโยบาย การสร้างความเป็นธรรมให้เฉพาะกลุ่ม ลดความเหลื่อมล้ำทางสังคม เมื่อพิจารณาปรากฏการณ์ มีความเหมาะสมกับสถานการณ์ปัญหาทางเศรษฐกิจ แก้ไขปัญหาให้กับประชาชน แต่ทั้งนี้ เมื่อพิจารณามุมมองอื่น ๆ พบว่า การกำหนดนโยบายดังกล่าวอยู่ภายใต้การดำเนินนโยบาย สาธารณะ ที่สอดคล้องยุทธศาสตร์ชาติ 20 ปี (พ.ศ.2561 – 2580) และแผนพัฒนาเศรษฐกิจและ สังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 12 (พ.ศ. 2560 – 2564) แสดงให้เห็นถึงนโยบายดังกล่าวเป็นผลที่เกิดมาจากการวางแผนนโยบายระยะยาว เป็นต้น จากตัวอย่าง การวิเคราะห์นโยบายดังกล่าวแสดงให้เห็นถึง การให้ความสำคัญกับปรากฏการณ์ทางนโยบายของพื้นที่ ซึ่งเป็นมุมมองที่สำคัญ ไม่ใช่การมุ่งเน้น วิเคราะห์จากตัวแบบนโยบายสาธารณะที่เกิดจากบริบทอื่นเพียงอย่างเดียว

บทสรุป

ช่วงเวลาที่ผ่านมาศาสตร์ทางนโยบายสาธารณะ ได้สร้างตัวแบบในการกำหนด และวิเคราะห์นโยบายสาธารณะอย่างหลากหลาย โดยตัวแบบนโยบายสาธารณะนั้นเกิดขึ้นจากการ สร้างตัวแบบโดยการเพิ่มเติมฐานความคิดเดิม ข้อถกเถียง หักล้างแนวคิดทฤษฎี เพื่อตัวแบบใน การวิเคราะห์ใหม่ ทั้งนี้เนื่องจากปรากฏการณ์ทางนโยบายสาธารณะมีการเปลี่ยนแปลงแตกต่างกัน ไปตามบริบทของนักวิชาการ รวมถึงประสบการณ์ทางนโยบายสาธารณะของนักวิชาการ ส่งผล ให้เกิดข้อโต้แย้งกับฐานความคิดเดิม แต่ทั้งนี้การโต้แย้งดังกล่าวก็ไม่ได้ชัดเจนในการหักล้างตัวแบบใด ตัวแบบหนึ่ง กล่าวคือ ตัวแบบนโยบายสาธารณะแต่ละตัวแบบ มีความสำคัญในสถานการณ์ที่ต่างกัน ไป มีข้อดีข้อเสียที่แตกต่าง มีข้อจำกัดที่ไม่สามารถครอบคลุมการอธิบายในทุกมิติมุมมองได้

การเกิดขึ้นของข้อจำกัดดังกล่าวส่วนหนึ่งที่สำคัญ คือ การเปลี่ยนแปลงทางสังคมอย่างรวดเร็ว รวมถึงการเปลี่ยนแปลงการบริหารรัฐกิจ ที่ส่งผลต่อกระบวนการนโยบาย อาทิ หลักการมีส่วนร่วมของประชาชนส่งผลให้รูปแบบการกำหนดนโยบายรัฐเปลี่ยนแปลงเป็นภาคประชาชนที่มีความสำคัญในการกำหนดนโยบายเพื่อแก้ไขปัญหา ดังเช่น การประชาคมในท้องถิ่นเพื่อแลกเปลี่ยนแนวทางการกำหนดนโยบาย การมีส่วนร่วมในการจัดทำโครงการของประชาชน เป็นต้น

การใช้มุมมองการวิเคราะห์จากทฤษฎีหลังสมัยใหม่ (Postmodern) มีส่วนสำคัญในการวิเคราะห์นโยบาย เนื่องจากเป็นมุมมองที่สร้างความคิดในเชิงรูปธรรม เพื่อให้นักวิเคราะห์นโยบายจัดลำดับความรู้ แนวคิดทฤษฎีไปปรับใช้ในการวิเคราะห์นโยบายอย่างเหมาะสม การนำทฤษฎีหลังสมัยใหม่ (Postmodern) มาใช้วิเคราะห์นโยบายจะช่วยให้การใช้ตัวแบบเกิดความยืดหยุ่นและนำไปสู่การวิเคราะห์นโยบายที่สามารถอธิบายในส่วนของพื้นที่นั้น ๆ ได้จริง ตรงตามบริบทซึ่งเป็นการมองที่เน้นปรากฏการณ์จริง (Phenomenological) การนำตัวแบบนโยบายมาใช้ จึงควรจะต้องมีการผสมผสานความรู้จากหลาย ๆ ส่วน และนำไปใช้ให้สอดคล้องกับบริบทจริงในแต่ละพื้นที่ รวมถึงเนื้อหาที่นักวิชาการต่าง ๆ ได้กล่าวถึงในหลาย ๆ ส่วนปรากฏว่ามีความเชื่อมโยงสัมพันธ์กับทฤษฎีหลังสมัยใหม่ (Postmodern) ได้มีอิทธิพลในการสร้างมุมมองในเรื่องตัวแบบอยู่แต่เดิม การนำทฤษฎีหลังสมัยใหม่ (Postmodern) มาใช้เป็นมุมมองในกระบวนการนโยบาย จึงช่วยให้เกิดความเป็นรูปธรรมและสอดคล้องกับการเปลี่ยนแปลงที่เป็นไปอย่างรวดเร็วในปัจจุบันได้ ทั้งนี้ การใช้มุมมองการวิเคราะห์จากทฤษฎีหลังสมัยใหม่ (Postmodern) มีส่วนสำคัญในการวิเคราะห์นโยบายโดยเฉพาะอย่างยิ่งเมื่อพิจารณาปรากฏการณ์ทางนโยบายของประเทศไทยที่ได้รับอิทธิพลจากการบริหารภาครัฐที่มีผลต่อกระบวนการนโยบาย

เอกสารอ้างอิง

- ปกรณ ศิริประกอบ. (2556). 3 พาราไดม์ทางรัฐประศาสนศาสตร์: แนวคิด ทฤษฎี และการนำไปปฏิบัติจริง. กรุงเทพฯ: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- ประโยชน์ สังกิ้น. (2556). การบริหารรัฐกิจยุคหลังสมัยใหม่. มหาสารคาม: อภิชาติการพิมพ์.
- ปิยากร หวังมหาพร. (2560). รัฐประศาสนศาสตร์ไทย การจัดการภาครัฐแบบประชารัฐ. กรุงเทพฯ: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- มยุรี อนุมานราชชน. (2553). นโยบายสาธารณะ. กรุงเทพฯ: ธรรมการพิมพ์.
- Dunn, N. William. (1994). Public Policy Analysis: An Introduction. New Jersey: Prentice Hall.
- Dye, R. Thomas. (2005). Understanding Public Policy. New Jersey: Pearson Education.

Frederickson, H. Gorge and Kevin, B. Smith. 2003. The Public Administration Theory Primer. Colorado: Westview Press.

Hill, Michael. (1993) . The Policy Process: A Reader. Hertfordshire: Harvester Wheatsheaf.

Parsons Wayne. (1995) . Public Policy: An Introduction to the Theory and Practice of Policy Analysis. Cambridge: University Press.

Sabatier, Pual A. (1999). Theories of the policy process, Colorado: Westview Press.